

Bokor József, Nyelviség és magyarság a Muravidéken

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2009. 182 lap

BOKOR JÓZSEF pályájának jelentős szakaszában a Maribori Egyetemen dolgozott, kezdetben lektorként, majd tanárként, több évig tanszékvezetőként. Oktatói és kutatói tevékenysége magától értetődően vezette a muravidéki magyarok nyelvjárásának, nyelvhasználatának kutatására. A téma dialektológiai, szociolingvisztikai és – ma már ez természetes – a kettő ötvözeteként való megközelítése számos cikk, tanulmány, konferencia-előadás formáját öltötte magára.

A könyv a szerző korábban megjelent írásainak átdolgozott gyűjteménye, amellyel a szakmai közönség számára nehezen hozzáférhető helyeken megjelent munkák is elérhetővé váltak.

A tanulmányok öt, tartalmilag elkülönülő fejezetbe sorolódnak. Az első egység „A magyar nyelv státusa és a magyarság nyelvi helyzete Szlovéniában” cím alatt (9–28) azt a sajátos helyzetet tárgyalja, hogy a jogilag elismert, ilyen szempontból a Kárpát-medencében talán leginkább kedvező helyzetben lévő magyar nyelv (A magyar nyelv státusa, helye, szerepe a Szlovén Köztársaságban, 11–7) használati köre egyre zsugorodik (A magyarság nyelvi helyzete és nyelvválasztása a Muravidéken, 17–22). A magyar nyelvhasználat visszaszorulása kétnyelvűsödéshez vezet. Ennek általános és sajátos, a Muravidékre jellemző kérdéseit „A kétnyelvűsödés néhány kérdése általában és Szlovéniában” című tanulmány tárgyalja (22–8).

A címet tekintve a kétnyelvűség áll a következő nagy egység középpontjában is (A magyar nyelv állapota és állaga a kétnyelvűség körülményei között, 29–74). Egyúttal ebben a legerjedelmesebb részben foglalkozik a nyelvjárás jelenségeivel. „A magyar nyelv nyelvjárásiassága és kontaktusossága Szlovéniában” (31–8) a vizsgált nyelvjárási kiségió típusbeli besorolhatóságát fejtegeti. A szakirodalom tükrében egyes tájszavak változatosságát mutatja be, majd a nyelvi rendszer különböző részeit illető nyelvjárási jelenségeket veszi számba. Az archaikus jelenségek mellett szól a szókészlet újabb, szlovén hatásra bekövetkezett változásairól is. Külön tanulmány foglalkozik a Muravidék nyelvjárásait tárgyaló szakirodalommal (A nyelvjáráskutatás a Muravidéken különös tekintettel a lexikai vizsgálatokra, 39–45). A teljes körűnek tekinthető bibliográfia közlése mellett BOKOR JÓZSEF saját tervezett kutatómunkáját is megemlíti.

A változásvizsgálat a modern dialektológia egyik fontos kutatási szempontja. A kötetben (az előző cikkhez is kapcsolódóan) „A tájszókincsek változása egy család körében a Mura-

vidéken” című tanulmány mintegy 100 fogalom megnevezéseit vizsgálja három nemzedék szóhasználatában (45–52). A nyelvjárásnak a köznyelvhez való közeledése, a kettősnyelvűség és egyúttal az adatközlők nyelvi „viselkedése”, azaz annak a jelentkezése, hogy a nyelvjárás-hoz való viszonyuk már nem magától értetődik, két következő cikk (Adalékok a kisebbségi nyelvjárások életéhez a Muravidéken, 52–6; és Három újabb megfigyelés a Muravidék nyelvjárásairól és nyelvhasználatáról, 56–60) alapgondolata. A valóságos- és a látszólagosidő-vizsgálatok egyaránt szerepet kaptak a „Diakrón változások, szinkrón változatok a muravidéki magyar nyelvjárásokban” (60–7) című tanulmány megközelítési módjaiban. A dialektológiai blokk utolsó írása a muravidéki nyelvjárások kutatásának időszerű kérdéseit tárgyalja (68–74).

A következő nagy egység a nyelvi attitűd kérdései körül forog (A nyelvi tudat, nyelvi attitűd és a nyelvhasználat a Muravidéken, 75–108). A nyelvi attitűd már korábban is szóba került a kettősnyelvűséggel kapcsolatban, itt azonban központi kérdéssé válik négy tanulmányban is. Többség és nemzeti kisebbség kapcsolatrendszerének kérdéseit tágabb keretben fogalmazza meg „A nyelvi tudat és a nyelvhasználat összefüggései a Muravidéken” (77–84) című cikkében. A földrajzi, társadalmi, történelmi háttér vizsgálata után arra a máshonnan – különösen Ausztriában, az Őrvidékkel kapcsolatban – ismert megállapításra jut, hogy a magyar nyelv értékében alacsonyabb rendű az állam nyelvével szemben. Ezt az érzést a második világháború utáni évtizedekben Magyarország gazdasági helyzete, szerepe, sőt külpolitikája jelentősen erősítette. A megállapítás a szerző szerint sem csak Szlovéniára érvényes, hanem az egész egykori Jugoszláviára, ugyanakkor kétségtelen, hogy a mindig is fejlettebb Szlovénia a legutóbbi évtizedekben is vonzóbb maradt a muravidéki magyarok körében Magyarországnál. Az általánosabban, szélesebb keretek között megfogalmazott megállapítások egy faluban észlelhető realizációjáról, a helyi tényezők szerepéről olvashatunk a „Néhány tapasztalat a nyelvi tudat és a nyelvhasználat összefüggéséről a szlovéniai Szentlászlón” (84–8) című írásban.

A nyelvhez, nyelvhasználathoz való viszony vizsgálatában BOKOR JÓZSEF megkülönböztet egy tudati és egy akarati mozzanatot. Bár központi kérdésként a magyarságnak a magyar és a szlovén nyelvhez való viszonyát kezeli, de a környezetükben élő szlovénoknak magyar nyelvhez való viszonyát is vizsgálta. Miután ez inkább negatív, a kétnyelvűség inkább csak a magyarok számára fontos – de végül is a környezet kedvezőtlen hozzáállása esetükben is a magyar nyelv helyzetét gyengíti. A másodlagos és harmadlagos szocializáció egyértelműen a szlovén nyelvnek kedvez („A nyelvi attitűdök általános kérdései a kétnyelvű Muravidéken” 89–95). A nyelvi attitűdökkel foglalkozó egység utolsó tanulmánya a Muravidéken használt két nyelv tetszési indexét, és a két nyelv jövőjének megítélését firtatja 300 adatközlőtől lakóhelyük, életkoruk, iskolázottságuk és anyanyelvük tükrében („Egy muravidéki attitűdvizsgálat és néhány tanulsága” 95–108).

Különösen izgalmas „A kétnyelvű oktatás a szlovéniai Muravidéken” (109–36) című nagy egység, hiszen aki nem foglalkozott behatóan a kérdéssel, márpedig legtöbbszörre ilyenek vagyunk, annak csak felületes és előítéletes fogalmai vannak az oktatásnak erről a formájáról. A „Gondolatok, tapasztalatok, víziók a muravidéki kétnyelvű oktatásról” (111–22) című tanulmány a történelmi háttér felvázolása, a kétnyelvű oktatás kialakulásának ismertetése után igyekszik értékelni, eredményeit és hátrányait megismertetni ennek a sajátos oktatási modellnek. Végző következtetése, hogy ez az oktatási forma fenntartható és fenntartandó, de feltétlenül reformokra szorul. A gondolatmenet a következő tanulmányban („Az anyanyelv dominanciájáért a kétnyelvűségben” 122–8) folytatódik: itt esik szó a szlovéniai kétnyelvű iskoláztatás típusáról, hazai és szlovéniai megítéléséről, továbbá a Szlovéniában

folyó kétnyelvű oktatás jogi garanciáiról. A témakört a szlovéniai kétnyelvű tantervek készítésének módszertani kérdései, a tantervek felépítését, problémáit ismertető cikk zárja („Szlovénia új magyar tantervei elé” 128–36).

A kötet záró fejezete „A magyar nyelv jövője, nyelvi tervezés, teendők a Muravidéken” (137–59). Az előző fejezet meglehetősen pesszimista kicsengése után („Úgy érzem, itt van a nagy lehetőség, az utolsó igazi alkalom a muravidéki magyartanítás színvonalának az emelésére, illetőleg stabilizálására. Gondolom, néhány év tapasztalta fogja majd megmutatni igazán, mit is műveltünk [ti. a kétnyelvű tanterv létrehozásával]. Addigra pedig a Muravidéken – erős a gyanúm – úgysem lesz már anyanyelvű magyaroktatás...” 136) a gondolatmenet egyfajta „muszáj-Herkules”-t idéz. „A magyar nyelv sorsa, jövője, esélyei Szlovéniában” (139–45) című tanulmány a magyar nyelv fennmaradásának feltételét abban látja, hogy életképessége, teljesítőképesége, piaci értéke erősödjék. Ebben az oktatásnak, a médiának és a nyelvművelésnek döntő szerepet kell betöltenie. Mivel a magyar nyelv jogi helyzete Szlovéniában rendezettnek látszik, a korpusztervezésnek jut kiemelt feladat. Erről szól az „Öt tételben a magyar nyelvi tervezésről a Muravidéken” (145–8). A tennivalókból kijut a maribori egyetem magyar tanszékének is. Ezek összegzését olvashatjuk az „Egy kis tanszék a kisebbségért...” című cikkben, ahogy a szerző egyetemi tanárként, tanszékvezetőként látta a munka eredményesebbé tételének módját, lehetőségeit (149–55). – BOKOR JÓZSEF tanulmánygyűjteményének záró cikke KOLLÁTH ANNA „Magyarul a Muravidéken” című könyvének az ismertetője (155–9).

A kötetet SZABÓ JÓZSEFnek, a könyv lektorának méltató írása, a könyv szlovén nyelvű összefoglalása (BERNIAK ELIZABETA fordítása), jegyzetek és gazdag irodalomjegyzék zárja.

BOKOR JÓZSEF könyvét magas szakmai színvonala mellett a közérthető, világos szaknyelv használata jellemzi. További értékelésére SZABÓ JÓZSEF említett írásából idézek: „A tanulmánygyűjtemény átfogja a szlovéniai magyarság kisebbségi helyzetéből adódó kétnyelvűségének teljes problematikáját, mégpedig a muravidéki magyar nyelv státusától a mai állapotán, sajátos nyelvhasználatán, nyelvjárásiasságán, a kétnyelvű oktatás körülményeinek vizsgálatán át a nyelvtervezés és a nyelvmegőrzés problémaköréig. BOKOR JÓZSEF Nyelviség és magyarság a Muravidéken című munkája olyan eredményeket foglal magában, olyan értékeket képvisel, amelyek túlmutatnak a nyelvtudomány keretein, jól hasznosíthatóak például az iskolai oktatásban, a szlovéniai magyarság nyelv- és identitástudatának erősítésében, s ezáltal anyanyelvünk megőrzését is szolgálja” (163).

ZELLIGER ERZSÉBET